

RECENZJE.

Staat und Volkstum — Bücher des Deutschtums 2 Bd. rok 1926 str. 798 — nakład: Deutscher Schutzbund Berlin W. 30. Motzstrasse 22.

Deutscher Schutzbund, naczelna organizacja dla obrony interesów niemieckiej narodowości w granicach Rzeszy Niemieckiej oraz interesów mniejszości niemieckiej na całej kuli ziemskiej wydała w drugiej połowie zeszłego roku (1.IX 1926) drugą z rzędu książkę pod powyższym tytułem jako wydawnictwo „Bücher des Deutschtums“ pod naczelną redakcją prof. Dr. K. E. von Loesch'a.

„Staat und Volkstum“, jak zaznacza w przedmowie wydawca, jest dalszym ciągiem pierwszego tomu p. t. „Volk unter Völkern, choć o treści zupełnie nielaznej — Pięćdziesięciu współpracowników tej książki postawiło sobie za zadanie znaleźć duchową formułkę na zniesienie rozdarcia (Zerrissenheit) Europy. Z tych powodów wysuwają autorzy na pierwszy plan problem stworzenia europejskiej organizacji międzypaństwowej, przyczem jest to charakterystyczne, że jest to ten sam problem, który omawiano na zjeździe niemieckiego Schutzbundu w Kładzku (Glatz), na którym głównym problemem była kwestja niemożności utrzymania granicy polsko-śląskiej. W obszernych artykułach omawiają prof. Dr. Loesch, były Minister i Posel Pełnomocny Richard Ridel oraz Docent Dr. Hans Gerber ideę europejskiej Ligi Narodów. Najciekawsze z tego wszystkiego jest może Riedla pozytywny projekt statutu Ligi, w którym przewiduje się parlament złożony z delegatów (jeden delegat na milion mieszkańców) oraz z komitetu rządów (każdy rząd ma prawo do jednego głosu, a członków Komitetu może naznaczyć najwyżej trzech). Parlament wybiera Prezydenta przy którym urzęduje wydział prezydjalny złożony z przedstawicieli państw mocar-

stwowych oraz takiej samej ilości przedstawicieli mniejszych państw, wybieranych na okres trzyletni. Stosunkowo najdobitniej charakteryzuje dążenia niemieckie art. 27 projektu, który przewiduje możliwość ustalenia zasad, w myśl których część terytorjum będzie mogła w drodze pokojowej być wydzielona z dotychczasowego związku państwowego czy to dla ukonstytuowania się w samodzielne państwo czy też dla przyłączenia się do innego państwa.

Z pośród artykułów w pierwszej części książki zasługuje jako bardziej Polskę interesujące na wzmiankę artykuł Maxa Worgitzkiego z Olsztyna p. t. „Tak zwany ruch mazurski oraz Polacy w Prusach Wschodnich“, w którym twierdzi, że spontaniczny ruch mazurski zupełnie nie istnieje, i że został raczej sztucznie zewnątrz przez nacjonalistów polskich wywołany. Twierdzi on, że statystyka z 1925 roku wykazała mazurów zaledwie 43.064 oraz dwujęzycznych 26.714.

Dalej interesują Polskę artykuły R. Beckera: „Polacy w Prowincjach Granicznych“ — i Adolfa Eichlera: „Polacy w Diasporze“, w którym Polaków, mieszkających w Niemczech oblicza na 300.000 łącznie już z robotnikami sezonowymi, w Rosji Sowieckiej 200.000 Polaków, we Francji 310.265 Polaków według obliczeń francuskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, w Północnej Ameryce wraz z Kanadą około 1 miliona Polaków. W końcu dochodzi autor do wniosku, że Polaków poza granicami Polski mieszka mniej więcej jak 2 do 3 milionów.

W drugiej części książki, zatytułowanej „Naród Niemiecki“ zajmują się poszczególni autorowie następującymi dziedzinami: ruchem ludności, kolonizacją, kwestjami gospodarczymi, historją niemiecką, kulturą niemiecką, kościołem, pracą kulturalną, działalnością Schutzbundu.

Znamiennem jest, że właśnie Deutscher Schutzbund, dzięki którego inicjatywie jak sam to podkreśla w sprawozdaniu

(str. 767), Rząd Rzeszy wstawił odpowiednie kredyty na kolonizację pogranicza (Sofortprogramm i Siedelungsprogramm), zajmuje się naukowo planem kolonizacyjnym na pograniczu wschodnim. W dziele gospodarzem omawia Karol Georgi z Warszawy reformę agrarną w Polsce, obliczając straty stanu posiadania niemieckiego przez likwidację, anulację i zastosowanie prawa pierwokupu na około 262 tys. ha ziemi. Ponadto podkreśla Georgi, że ustawa o reformie rolnej w praktyce na zachodzie skierowana jest przeciwko Niemcom.

W dziele historii niemieczyny (Deutschenskunde) omawia Dr. Walther Mitzka z Królewca wpływy, znaczenie i historię języka niemieckiego na Pomorzu.

W dziele kościelnym wyszczególniają Br. Geissler z Lipska i Dr. Schade z Berlina położenie kościołów ewangelickiego i katolickiego w Polsce.

DERYNG ANTONI, DR. „MIĘDZY-NARODOWE ZOBOWIĄZANIA POLSKI W ZAKRESIE SZKOLNICTWA MNIEJSZOŚCI NARODOWOŚCIOWYCH“. — Odbitka z „Muzeum“ Nr. 1 — 2 z r. 1927. 8-o, str. 16.

Autor dowodzi, iż tylko artykuł 8 traktatu mniejszościowego z pośród artykułów, dotyczących szkolnictwa mniejszościowego został określony artykułem 1 traktatu za mający być uznanym za prawo zasadnicze. Z tego wynika, iż tylko postanowienia art. 8 winny się znaleźć w konstytucji, co do innych (art. 9 i 10) wystarczy, jeśli będą zagwarantowane zwykłymi ustawami.

W dalszym ciągu autor stara się dowieść, że art. 8 zobowiązuje Polskę jedynie tylko do dania prawa jednostkom prywatnym, należącym do tych mniejszości, (nie zaś korporacjom mniejszościowym), zakładania i prowadzenia własnym kosztem wszelkich zakładów wychowawczych, wszakże na warunkach przewidzianych,

przez ustawy, równych jak dla innych obywateli.

Nadmienić należy, że taka interpretacja tylko wówczas może być brana pod uwagę, o ile drugie zdanie art. 8-go zaczyna się od słów: „Będą oni mieli mianowicie... nie zaś „w szczególności“, ponieważ w tym drugim wypadku zdanie pierwsze musi być traktowane, jako zasada ogólna, drugie zaś tylko jako wyliczenie przykładów, których ta zasada dotyczy.

Większe wątpliwości budzić muszą argumenty autora, dotyczące interpretacji art. 9. Według tej interpretacji art. 9 zobowiązuje państwo do zakładania dla mniejszości językowych tylko szkół początkowych z językiem wykładowym mniejszości, oraz do subwencjonowania wysiłków *prywatnych* mniejszości na polu wychowania w słusznej mierze w stosunku do subwencji, udzielanych inicjatywie *prywatnej* polskiej. Słusznie autor stwierdza, że interpretacja ustępu drugiego art. 9 natrafia na poważne trudności, natomiast nie dość przekonujące są argumenty, autora, któremi usiłuje dowieść, że omawiany ustęp nie może odnosić się do systemu nauczania publicznego, a więc do szkół własnych, prowadzonych przez państwo lub związki samorządowe, ponieważ — jak twierdzi autor — „do tych szkół odnosi się już ustęp pierwszy omawianego artykułu“.

Tak samo nie dość przekonująca jest argumentacja, dotycząca interpretacji art. 10, zwłaszcza w tej jej części, w której Deryng twierdzi, że w artykule tym chodzi jedynie tylko o szkoły *początkowe żydowskie*.

Nie znaczy to jednak, aby należało twierdzić, że i wnioski, które w swej pracy autor stawia, były niesłuszne. Praca p. Derynga powinna być zachętą dla naszych uczonych do dalszej szczegółowej pracy nad interpretacją traktatu mniejszościowego, nie może zaś stanowić miarodajnej jego wykładni.

St. P.

**REWIZYJNYJ SOJUZ UKRAIŃSKICH
KOOPEMATYW. STATYSTYKA KOOPE-
MATYW ZA 1925 RIK. Nakładem Związ-
ku Rewizyjnego Kooperatyw we Lwowie.
Lwów 1927.**

Ruch spółdzielczy ukraiński w Galicji Wschodniej jeszcze przed wojną wykazywał wielką zdolność narodu ukraińskiego do tworzenia placówek ekonomicznych, które służyły do podniesienia dobrobytu różnych warstw ludności, a przede wszystkim włościaństwa. Wojna i powojenny rozstrój gospodarczy wpłynęły ujemnie na życie gospodarcze i przerwały normalny rozwój ruchu spółdzielczego. Dopiero z chwilą, kiedy życie gospodarcze mniej więcej skonsolidowało się, ukraiński ruch spółdzielczy rozszerzył sferę swych wpływów i „Rewizyjnyj Sojuz Ukraińskich Kooperatyw“, jako ośrodek spółdzielczego ruchu ukraińskiego wydał statystykę kooperatyw za rok 1925, która odzwierciedla wszechstronnie spółdzielcze życie ukraińskie w Polsce. Dzieło to obejmuje działalność spółdzielni w ciągu 5 lat, od 1920 — 1925 r. Pracą powojenną na niwie spółdzielczej rozpoczął w roku 1921-m Komitet Organizacji Kooperatyw we Lwowie i Biuro Kooperacji Wołyńskiej w Krzemieńcu. To ostatnie wskutek tego, że wybitniejsi kooperatyści ukraińscy przez władze administracyjne zostali z Wołynia wydalenii, zmuszeni byli swą działalność zaniechać. Jedynym ośrodkiem ruchu spółdzielczego ukraińskiego stał się Lwów, gdzie Komitet Krajowy Organizacji Kooperatyw ustalił program ruchu spółdzielczego na najbliższe lata. W tym programie Komitet nie stanął na gruncie systemów ani duńskiej specjalizacji, ani niemieckim — rajfajzenoskim, które, jak wiadomo, akumulują w jednej spółdzielni różne funkcje; stworzono nowy typ spółdzielni kupna i zbytu, który miał zadowolić palące potrzeby włościaństwa w dziedzinie sprzedaży produktów rolnych z pominięciem szkodliwego dla dobrobytu włościańskiego prywatnego pośrednictwa.

Z przeglądu za 1925 rok widzimy, że Rewizyjnyj Związek Ukraińskich Kooperatyw rozszerzył swą działalność na Wołyń, Polesie i Chełmszczyznę; w roku tym zrewidowano i instruowano 877 spółdzielni ukraińskich, przytem zaznaczyć trzeba, że Związek Rewizyjny liczy ogółem 1029 członków. „Statystyka Kooperatyw ukraińskich za rok 1925“ zawiera obfity materiał niezbędny do studjów o ukraińskim ruchu spółdzielczym w Polsce.

Dr. M. K.

NATIO.

Ukazał się w druku drugi zeszyt „Natio“ za miesiąc marzec i kwiecień b. r.

Pierwszy artykuł zeszytu, pióra p. Koszutkiego omawia w formie sprawozdawczej „walkę o nową ordynację wyborczą do Sejmu i ciał samorządowych“ w komisjach konstytucyjnej i samorządowej Sejmu.

Autro stara się udowodnić, że celem tych projektów jest chęć zmniejszenia przedstawicielstwa parlamentarnego narodowości niepolskich w przyszłym Sejmie. i że prawica polska, jako autorka tych projektów, pozyskała dla swoich celów lewicę polską, którą posądza, że paktowała z prawicą na niekorzyść mniejszości narodowych.

Najważniejszym jednak artykułem, obejmującym trzy czwarte zeszytu, jest artykuł dr. P. Łysiaka o „szkolnictwie powszechnem narodowości niepolskich w Polsce“.

Autor, w ogólnikowym wstępie o znaczeniu szkolnictwa dla kultury każdego narodu oskarża Polaków o prowadzenie polityki wynaradawiania w stosunku do mych mniejszości narodowych przez zlekceważenie postanowień traktatu o mniejszościach narodowych z 28.VI — 1919 roku.

Następnie opisuje stan szkolnictwa powszechnego poszczególnych mniejszości narodowych w Polsce.

Jest rzeczą trudną w notatce recenzyjnej przedstawić dokładnie przesadę, jaką autor artykułu wykazał w opisie tego stanu.

Należy stwierdzić, że wspomniany artykuł nacechowany jest wyraźną tendencją oskarżenia polskich czynników decydujących przed forum zewnętrznym o prześladowanie mniejszości narodowych w dziedzinie szkolnictwa i, że artykuł ten nosi wybitne znamiona propagandy i jednostronności w oświetleniu faktów.

W dziale o niemieckim szkolnictwie w b. dzielnicy pruskiej np. podaje Biuro Centralne Niemieckich Posłów Sejmowych, że „na początku roku szkolnego 1925/6 było wogóle 42.884 dzieci niemieckich, uczęszczających do szkół powszechnych, polskich i niemieckich, gdy istotnie było tylko 39.137 dzieci, z których 30.291 dzieci pobierało *pełną naukę* w języku niemieckim. Naukę zaś języka niemieckiego, jako przedmiotu oraz religji, względnie tylko naukę religji w języku niemieckim otrzymywało 8.014 dzieci; bez osobnej nauki w języku niemieckim pozostawało tylko 832 dzieci czyli 2%.

Cyfry, podane przez wspomniane Biuro są nieścisłe, nawet w odniesieniu do szkolnictwa prywatnego, o którym powinno najlepiej wiedzieć, gdyż utrzymuje je z własnych funduszków.

Biuro podaje bowiem, że do szkół prywatnych uczęszczało 1176 dzieci w 45 szkołach, gdy tymczasem prywatnych szkół powszechnych i wydziałowych było 89 z liczbą dzieci 3420.

Tendencyjność oświetlenia stanu szkolnictwa niemieckiego ujawnia się jaskrawo z wyrażenia a priori przekonania, że władze szkolne zamkną wszystkie szkoły, do których w myśl przepisów ustawowych, nie uczęszcza co najmniej 40 dzieci.

Przemilcza się jednak fakt, że w województwach poznańskim i pomorskim w r. 1925/6 istniało około 100 szkół niemieckich bez ustawowej liczby dzieci, t. j. mniej, niż 40 dzieci w jednej szkole.

O szkolnictwie żydowskim autor stara się wpoić w czytelnika przeświadczenie, że język hebrajski jest „językiem całego narodu żydowskiego“, a język żydowski, to tylko język ludowy „pewnego odłamu żydowstwa“ (a we francuskim tekście nazywa to „idiome (?) d'une certaine fraction du peuple juif“ — Volkssprache bestimmter jüdischer Kreise, — „the language of one group of Jews only“).

Jest to — jak wiadomo — koncepcja sjonistyczna, zwalczana ostro zarówno przez żydowstwo ortodoksyjne, jak ugrupowania folkistyczno-robotnicze.

Pomijamy podanie innych charakterystycznych przykładów o braku obiektywności w opracowaniu materiału o szkolnictwie powszechnym mniejszości narodowych i o wyraźnych tendencjach propagandystycznych artykułu ze względu na szczupłość zakresu danej recenzji.

Można jednak z całym przeświadczeniem stwierdzić, że zarówno kryterjum oceny polskiej polityki narodowościowej jak i forma elaboratów współpracowników „Nafto“ — wzbudzić musi poważne wątpliwości co do prawdziwości podanych faktów w sferach, dla których pismo jest przeznaczone.

BIBLIOGRAFJA.

BIBLIOGRAFJA NIEMIECKA.

Bernatt, Stanislaus von... (aus Warschau, Polen). Die deutsche politische Tagespresse Polens. Inaugural-Dissertation einer hohen philosophischen Fakultät der Ludwig - Maximilians. Universität München von... (Poznań). Druk. Polska. 1926. 8-o (228 × 151) str. 57 + 3 nrb. + 2 mapki.

Hausfreund. Evangelischer Volkskalender für das Jahr 1927. Dreiundvierzigster Jahrgang. (Warszawa). Nakł. W. Mietke. Druk. A. Dittmann, Bydgoszcz (1926). 8-o (200 × 145). str. 160.

Heimatbote, Deutscher, in Polen. Jahrbuch des deutschen Volkstums in Polen. Kalender für 1927. Sechster Jahrgang. Bearbeitet von Paul Dobbermann. Poznań. Herausgegeben von der deutschen Vereinigung im Sejm und Senat. Druk. Concordia. (1927). 8-o (227 × 155) str. 240.

Volksfreund - Kalender für Stadt und Land auf das Jahr 1927. Erster Jahrgang. Bearbeitet von B. Bergmann. Łódź. Druck und Verlag der Verlags-Gesellschaft „Libertas“ m. b. H. (1926). 8-o. (226 × 152) str. 2 nlb. + 224. Nakł. 8000 egz.

Volkskalender, Evangelischer, auf das Jahr 1927. Herausgegeben zum Besten der evangelischen Diakonissenanstalt in Poznań von dem Ausratgeistlichen Pastor M. Sarovy. XXVII Jahrgang. Poznań. Verlag der evangelischen Diakonissenanstalt. Druk. A. Dittman, Bydgoszcz. 1927. 8-o (210 × 135) str. 2 nlb. + 128.

Mitteilungen des Copernicus — Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn. (Wyd. Artur Semrau). Zeszyt 34. 1926. Elbląg, 1926: Druk. O. Liede (Elbląg, Geschäftsstelle d. Copernicus-Vereins f. Wissenschaft und Kunst zu Thorn). (III, 110 str.).

Rüdiger, Herman: Das Deutschtum an der mittleren Donau (Ungarn, Südslawien, Rumänien). 2 uzup. wyd. (Monachium, dr. Franciszek A. Pfeiffer) 1927. (32 str. zeszyt 4 „Das Grenz- u. Auslandsdeutschtum“).

Roethe, Gustaw. Das geraubte deutsche Westpreussen. Langensalza. Beyer und Söhne. 1926. 8-o str. 52.

Les polonais en Allemagne et les allemands en Pologne. Varsovie. Druk. Sp. Wyd. Powszechnej. (1927). 8-o. (241 × 171) str. 21+1 nlb. Nakł. 1500 egz. Reproduction du „Messenger Polonais“.

Schlesien. Kultur und Arbeit einer deutschen Grenzmark. Hrsgb. von Bruno Salomon und Ervin Stein. mit Abb. Berlin - Friedenau, Deutscher Kommunalverlag. 1926. 4-o str. 280. Treść: Volz Wilhelm: Śląsk jako marchja graniczna. —

Dietrich Bruno: Śląsk a zagranica. — Mann: Zmiany w podziale politycznym i w posiadłości terytorjalnej Śląska od r. 1815. — Maetschke E.: Śląsk jako kraj, zakładający miasta niemieckie, kraj kultury niemieckiej. — Laubert Manfred: Śląsk pod administracją pruską.

Eichler. Adolf: Das Deutschtum in Kongresspolen. Tom 4-ty cyklu „Schriften des deutschen Ausland - Instituts Stuttgart, A. Kulturhistorische Reihe“ — jednocześnie dalszy ciąg wydawnictw dawnej komisji krajoznawczej przy gubernatorze jeneralnym w Warszawie. Stuttgart 1921. „Ausland und Heimat“, Verlags-Aktiengesellschaft. (str. 159).

Kuhn, Walter: Aus dem Ostschlesischen Zunftleben. I tom „Ostdeutsche Heimatbücher“, wyd. przez Wiktora Kaudera. Gott segne ein ehrben Handwerk. Ein Bild des Zunftlebens des alten Zeit in Bielitz-Biala. Poznań, 1926. Nakładem „Historische Gesellschaft für Posen“ (str. 109).

Wiegand, A(ugust): Von Theodor Zöcklers Leben und Dienst. Eine Glaubens — und Liebesarbeit in der deutschen evangelischen Diaspora Galiziens. Lipsk (I. 1, Weststr. 4): Gustaw — Adolf — Stiftung 1926. (32 str. z ilustr.) 8-o. Die evangelische Diaspora. Beihefte. Nr. 12.

Dr. Zöckler, Theodor: Das Deutschtum in Galizien. II-gi tom cyklu „Das Deutschtum im Auslande in Einzeldarstellungen“. Wyd. 2-gie, przejrzone. Heimat und Weltverlag Drezno 1927. (120 str. i 8 ilustr.).

Jahrbuch des baltischen Deutschtums. Hrsg. von d. Zentrale deutsch-baltischer Arbeit in Lettland in Gemeinschaft mit d. Verbände deutscher Vereine in Estland. 1927. Riga. Jonck et Poliewsky (1927). 8-o (206 str. z ilustr.).

Jahrbuch des Reichsverbandes für die Katolischen Auslandsdeutschen. Hrsgb. von Angar Sinnigen u. Ludwig Schade (Jg. 1). 1926. Münster i W.: Aschendorffsche Verlh. 1926 (231 str. i 1 ilustr. tyt.) 8-o.

Jahres-Bericht der Deutsch-politischen Arbeitstelle über das Jahr 1926. Prag: Deutsch-pol. Arbeitstelle; Reichenberg: Sudetendeutscher Verlag F. Kraus u. Komm. (1927). str. 35. 8-o. Deutschpolitische Arbeitstelle, Prag. Veröffentlichung 27.

Kalender des Auslandsdeutschen Akademikers. Hrsg. von d. Vereinigung auslandsdeutscher Studierender zu Leipzig (3) 1927. (Lipsk, C. 1, Nikolaistr. 10, pokój 73; Zentralverband auslandsdeutscher Studierender (1926) str. 44. 8-o.

Obermesser, Georg: Das Deutschtum in Elsass - Lothringen: Verlag d. deutschen Corpszeitung 1926 (16 str.) 8-o—Schriften der deutschen Corpszeitung Nr. 3.

Stavenhagen, Kurt: Das Deutschtum in Lettland (Berlin W. 30, Motzstr. 22. (19 str. z 2 mapk.) 8-o. Taschenbuch des Grenz. u. Auslandsdeutschtums. Zeszyt 20.

Weber, Hans: Die Deutschschweizer. (Berlin W. 30, Motzstr. 22: Deutscher Schutzbund - Verlag (1927). 16 str. z mapkami w tekście. 8-o — Taschenbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums. Zeszyt 12.

Winter, Eduard: Die Deutschen in der Slowakei und in Karpatho-russland. 3 Aufl. Münster i W.: Aschenhorffsche Verlh. 1926. (VIII, 98 str., 9 rycin, 2 mapki) 8-o. Deutschtum und Ausland. Zeszyt 1.

Deutschtum und Ausland, Studien zum Auslandsdeutschtum und zur Ausandkultur. Hrsgb. von Georg Schreiber. H. 1 $\frac{1}{4}$. 5. Münster i W.: Aschenhorffsche Verlh. 1926. 8-o.

Fittbogen, Gottfried: Wie lerne ich die Grenz- u. Auslandsdeutschen kennen? Einführung in die Literatur über die Grenz- und Auslandsdeutschen. 2-gie zupełnie przerobione wydanie. Monachjum R. Oldenburg 1927 (XII + 82 str.). 8-o.

Hauff, Walter von, w „Völkerpsychologische Charakterstudien“: Die psychologische und soziologische Einstellung der Auslandsdeutschen zu ihrer Umgebung.

Lipsk. C. L. Hirschfeld 1927 (XVI, 338 str.) Forschungen zur Völkerpsychologie u. Soziologie, t. 3-ci.

Hugerland, Heinz: Auslandsdeutschtum und Heimatbewegung. Osnabrück. Wunsch. 1927. (str. 8).

Kleinschmidt, Beda: Das Auslandsdeutschtum in Übersac und die Katolische Missionsbewegung. Mit bes. Berücksichtigung von Deutschland u. Oesterreich von 1875 — 1925. Münster i W.: Aschenhorffsche Verlh. (XVI, 403 str.) 8-o. Deutschtum und Ausland, Zesz. $\frac{2}{4}$.

„*Deutsche Blätter in Polen*“. Rok IV miesięcznik, założony przez dra Hermana Rauschninga, wyd. dr. Paweł Zöckler, Poznań, 1927, nakładem „Historische Gesellschaft für Posen“.

Zeszyt 1. Dr. Paweł Zöckler: Wstęp. Axel de Vries — Rosja sowiecka, Robert Styra — Myśli o zadaniach pracy niemieckiej, Karl Volker — O powodach kolonizacji pruskiej na ziemi polskiej 1793 — 1807, Żywioł niemiecki w Galicji w podziemiach. — Wspomnienia Jirylicza w podziemiach. — Wspomnienia fizyka szwabskiego, H. Geisler — Uroczystość kostjumowa w Dominowie.

— Dr. Paul Zödler—Cel i droga, Ernst Zahn — Rodzeństwo, D. Bickerich — Przegląd wydawnictw z dziedziny historii kościelnej Polski za czas od września 1924 r. do końca 1926 r.

Zeszyt 2. Dr. Hans Koch — Bolszewizm a religja, Martin Klage — Pestalozzi a Polska, Manfred Laubert — Wyższe nauczycielstwo w Poznaniu i język polski na początku okresu nowopruskiego, Karol Volker — Kwestja polska jako problem polityki europejskiej, H. R. Wiese — Położenie gospodarcze Polski, H. Textor — Omyłka nauki polskiej, Pastor Just — Zabawy dziecięce, Wyjątki z „Felerabende“ Antoniego Heinena, Przegląd *książek*.

Zeszyt 3. D. Theodor Zöckler — Położenie protestantyzm w Polsce, D. Paul Bau — Osobistość przywódcy, dr. Ilse Rhode — Pestalozzi a my, dr. Elisabeth Noack—

Położenie muzyki niemieckiej oraz jej znaczenie dla spójności niemieckiej wspólnoty kulturalnej, R. v. Klitzing — Muzyka domowa i inne mniejsze notatki.

Deutsche wissenschaftliche Zeitschrift für Polen. Neue Folge der Zeitschriften der Historischen Gesellschaft für Posen und des Deutschen Naturwissenschaftlichen Vereins für Grosspolen zu Posen, zugleich Veröffentlichung der Deutschen Gesellschaft für Kunst und Wissenschaft in Bromberg und des Copernicus — Vereins für Wissenschaft und Kunst in Thorn. Hrsg. von dr. Hermann Rauschnig, Poznań 1926. Im Verlag der Historischen Gesellschaft für Posen, Poznań, ul. Zwierzyniecka 1.

Zeszyt 7. Dr. Ilse Rhode: Stosunek narodowościowy w Prusach Zachodnich i w Poznaniu za czasów podziałów Polski, Pastor Lic. W. Bickerich: Johann Metzsig, idealista niemiecki w Poznańskim; dr. Lattermann: Czwarty ogólny polski zjazd historyków w Poznaniu; bibliografia.

Zeszyt 8. Prof. dr. Józef Strzygowski: Kościoły drewniane w okolicach Bielska-Białej; Pastor D. Dr. Theodor Wotschke: Ze sprawozdań pewnego posła warszawskiego; dr. Manfred Laubert: Założenie poznańskiej prowincjonalnej dyrekcji podatkowej; dr. Alfred Lattermann; Przegląd wydawnictw polskich w r. 1925 o historii Polski; pastor prim. D. Lic. Wilhelm Bickerich: Wspomnienia z życia Warschauera; bibliografia.

„*Der Auslandsdeutsche*“. Dwutygodnik poświęcony Niemcom zagranicznym. Rok X. Nr. 4 i 5. Obszerna kronika, dotycząca Niemców zagranicznych.

j. w. Nr. 6 „Die Russlanddeutschen im Reich“ (dr. Otto Kredel) i inne.

j. w. Nr. 7 Obszerna kronika.

j. w. Nr. 8 „Das Auslandsdeutschtum im Geschichtsunterricht (Heim Manthe i dr. E. Ottmar) i inne.

„*Kulturwehr*“. Rok III. Zeszyt 3. „Die amtliche Statistik der nationalen Minderheiten im Preussischen Staate“ (cz. II) —

„Friedeusbewegung“ (dr. Arnold Kallisch); „Ein Antrag der Sächsischen Kommunisten zum Minderheitenrecht“ — Obszerna kronika.

„*Zeitschrift für Politik* Carl Heymanns Verlag, Berlin str. 8 1927. Nr. 5. „Die Deutschen in der Tschechoslowakei“ (Prof. dr. Kamil Krofta) — „Die Deutschen in der Tschechoslowakischen Republik. Eine Entgegnung auf Korftas“ („Artikel“) — „Die Lage der polnischen Minderheit in Ostpreussen“ (dr. Martin Dachsel).

BIBLIOGRAFJA HISTORYCZNA ŻYDÓW W POLSCE.

Wszelkie badania sprawy żydowskiej jest ogromnie utrudnione wskutek braku jakichkolwiek wskazówek bibliograficznych.

Jedyną osobą, która zajmuje się bibliografią tego przedmiotu — o ile nam wiadomo — jest prof. dr. Majer Bałaban.

Już w r. 1903 umieścił on poraz pierwszy w roku 1903 umieścił on poraz pierwszy w kwartalniku historycznym „Przegląd Literatury Historji Żydów w Polsce za lata 1899 — 1903“. Obecnie zebrał bibliografię za pierwsze ćwierćwiecze XX w. (1900 — 1925). Prof. Bałaban traktował swoją pracę z punktu widzenia naukowego ujęcia całokształtu historii żydostwa polskiego.

Poprzednie okresy pracy prof. Bałabana obejmują działy:

I. Bibliografia i nauki pomocnicze.
II. Kraje, ziemie, miasta i państwa ościennie.

III. Osoby, rodziny, słowniki biograficzne.

IV. Rozprawy i opracowania:
a) rzeczy treści ogólnej, b) prawo, c) organizacja żydów, sejmy żydowskie, kahał w XIX w., d) szkolnictwo, e) sztuka, f) historia literatury i języków hebrajskiego i żydowskiego, g) biografje pisarzy i poetów hebrajskich i żydowskich.

V. Chassydyzm w Polsce w rozwoju historycznym i dzisiaj.

VI. Karaici.

Obecna praca prof. Bałabana uległa znacznemu rozszerzeniu ze względu na konieczność objęcia prac z czasów wojny światowej. A więc do bibliografii przybyły: a) relacje o wojnie, b) dokumenty różnych armij okupacyj, c) pamiętniki żydowskie, hebrajskie i inne o żydach polskich czasów wojny, które same przez się stanowią bardzo obszerny dział bibliograficzny, jak pamiętniki Bilińskiego, Sazonowa, Ludendorffa, Paleologa a z żydowskich: Ańskiego, Mestla, Lewina, Lejpu-nera, Olickiego oraz działaczy robotniczych, jak Kahana, Weinsteina, Deutscha i t. d. i t. d.

Ciekawe i bardzo ważne działy bibliograficzne, stanowią dokumenty zbierane przez rozmaite instytucje żydowskie w czasie powstania państwa polskiego, walka żydów o praktyczne równouprawnienie, obszerna literatura: antysemicka oraz statystyka, demografia, folklor i wiele innych dzieł i rozpraw, wydanych u nas w Polsce, w Rosji Sowieckiej, a szczególnie w Ameryce.

Laik, a nawet zawodowy polityk, nie posiada należytych wiadomości o zakresie prac z dziedziny judaistycznej, wychodzącej w różnych częściach świata, a tyczącej się przeważnie żydostwa polskiego.

Istnieją już np. trzy encyklopedje o żydostwie: rosyjska w 16 tomach, hebrajska w 10-ciu i angielska w 12-tu.

Obecnie zaś wychodzi: niemiecka w 4-ech tomach i wielka niemiecka encyklopedja w 15-tu tomach.

Kwestja wydania bibliografji Żydów za ostatnie 25 lat była już poruszana na jednym z posiedzeń Komisji Żydowskiej przy Instytucie Badań Spraw Narodowościowych. Członkowie Komisji wyrazili pogląd, że zjawienie się takiej pracy, obejmującej przeszło trzy tysiące dzieł, byłoby ze wszech miar pożądanem. Podobna bibliografja ułatwiłaby w znakomity spo-

sób orientację badaczy kwestji żydowskiej w Polsce, którzy często błądzą po omacku w poszukiwaniu istotnych źródeł dla oświetlenia interesujących ich problemów.

BIBLIOGRAFIA.

„Tryzub“. Rok III. Zeszyt 10. „Dwi tezi“ — do posijskiej dyskusji w ukrajinskiej sprawie“ (Al. Szulgin). — „Pidstupne otruinnia ukrajinskiej duszi“. — Kronika.

j. w. Zeszyt 11. „Szewczenkowi rokowyny“ (O. Łotockyj) — „Prorok nacionalnowo wyzwolennia“ (W. Salskyj) — „Kultura i polityka“ (W. Sadowskyj) — „Dwa switogłady“ (I. M.).

j. w. Zeszyt 13. „Nowyj typ wysokoj szkoły na Ukraini“ (A. J.) — „Na kolonizacijni temy“ (M. S.) — Kronika.

j. w. Zeszyt 14. „Tiń Petlury“ (D. G-o) — „Neporozuminnia czy nierozuminnia“ (O. Łotockyj) — „Silske gospodarstwo i bolszewycki „uspichy“ w njomu“ (I. Zatasznskyj) — „Derżawa Kalinina czy respublika Bragina“ — Kronika.

j. w. Zeszyt 15. — „Cerkowna sprawa w ukrajinskiej derżawi“ (O. Łotockyj) — „Pydrucznyky w szkołach sowitskoj Ukrainy w ocinci J. Riappa“ (St. Siropółko).

j. w. Zeszyt 16. — „Propaszczyj czas ta nacionalno-derżawni wyslidy z jowo“. (O. Łotockyj) — „Centralna Rada ta ji rola w widnowlenni ukrajinskoj derżawnosty“ (W. Sadowskyj) — „Rosijska rewolucja ta Ukraina“ (Al. Szulgin) — „Wetyki rokowyny“ (W. Szabla). „Centralna Rada“ (W. Koroliw — Staryj) — Kronika.

j. w. Zeszyt 17 — 18. Zeszyt poświęcony P. I. Czyżewskiemu. — Kronika.

„Rodnyja Honi“. Rok I. Zeszyt 1. „Da Gramadzianstwa“ — „Religijna literatura pabielarusku“ — „Ziamielnyja adnosiny u Bełarusi i agrarnaja polityka łanca XIX st.“ (A. Zianiuk) i inn^o. — Kronika z życia kulturalnego i społecznego Białorusinów.

j. w. Str. 2. „Istota literatury i jaje gramadzkaże znaczenie“ (Ant. Nawina) — Kronika.

j. w. Rok III. Zeszyt 4. „Die Frage der Schulunterrichtssprache vom Minderheitenstandpunkte“ (dr. Jan Auerhan) — „Der Schulkenflikt in Polnisch - Oberschlesien“ (Jan Skala) — „Land unterm

Kreuz“ — „Die Aufgabe des Theaters in der Minderheitenkulturarbeit“. — Kronika.

„La Revue Mondiale“, Paris 45 rue Jacob R. 1927 Nr. 5 (1.III.27 r.) F. de Méans — La collaboration des minorités au Gouvernement de Prague“.

Errata do № 1 Spraw Narodowościowych.

Stronica	szpalta	wiersz	zamiast	winno być
52	1	6 od góry	Dwarewicz	Dworczanin
„	1	7 „ „	Antuschewicz	A. Łuckiewicz
„	1	„ „ „	S. Hankiewicz	J. Stankiewicz
„	„	„ „ „	ks. Hankiewicz	ks. Stankiewicz
„	„	8 „ „	Bildzukiewicz	Bildziukiewicz
69	2	23 „ „	Fosmer	Fasmer
„	„	24—25 od g.	Kostargujew	Rastargujew
„	„	25 od góry	Niemczyrow	Niemczynów
62	2	6 od dołu	J. Kissel	J. Kessel
„	„	5 „ „	W. Piewiencew	Pierwienczew
„	„	4 „ „	G. Mobe	G. S. Malec
„	2	2 „ „	Gonetjak	Handjak
63	1	1 od góry	Gonaczko	Gorjaczko
90	1	5 od dołu	Rassnez	Rassner
90	1	2 „ „	Mendesch	Mendelson